

1/2016

SOCIAL FORSKNING

SFI

Portræt: Unge i Danmark

- Frit valg eller frit fald? Rammer om dansk ungdomsliv
- Lige uddannelse er ikke så lige endda
- Intime strategier: Unges forventninger til samliv og børn
- Udsatte unge har særlig risiko for depression

PORTRÆT: UNGE I DANMARK

- 3 Unik viden om unge
- 4 Frit valg eller frit fald?
Rammer om dansk ungdomsliv
- 6 Lige adgang til uddannelse
er ikke så lige endda
- 8 Social mobilitet begynder med
det hjemlige skub
- 9 Hvem er restgruppen?
Danske og europæiske perspektiver
- 11 Intime strategier: Unges forventninger
til samliv og børn
- 14 Udsatte unge har særlig risiko
for depression
- 16 Først flasken, så piben
- 18 Når sårbarheden bryder ud
- 20 18 år – og helt alene?
- 23 Mere viden om unge i Danmark

Unik viden om unge

Hvordan har de danske unge det? Og hvad ved vi om dem? Svarene på disse spørgsmål – og meget mere – kan du finde i dette temanummer om unge.

Vi har valgt at sætte fokus på en række problemstillinger i temanummeret: De unges overgang fra skole til uddannelse og betydningen af dette; deres erfaringer med seksuelle relationer og forventninger til familie og fremtid; deres kendskab til alkohol og hash og betydningen af dette – og selvfølgelig stiller vi skarpt på de af dem, der er særligt udsatte.

Meget af materialet i temahæftet stammer fra SFI's Forløbsundersøgelse af børn født i 1995. Det er en unik undersøgelse, fordi vi har fulgt de samme 6.000 børn og deres familier siden 1995, med seneste dataindsamling i 18-årsalderen. Deltagerne kommer fra hele landet og fra alle sociale lag. Den viden, vi får ved at følge de samme børn og deres familier over tid, er ganske speciel, fordi forløbsundersøgelsen kan vise, hvordan forhold i barndommen og under opvæksten påvirker deltagerne som unge – og senere som voksne.

Vi får altså information om nogle af de betingelser, der har betydning for en god opvækst – og en dårlig! Det bidrager til at styrke både udviklingen af de relevante faglige indsatser og vores videre forskning. Det giver ny viden til fx kommunale beslutningstagere og praktikere, når vi endnu mere præcist kan udpege de særligt sårbare grupper. Det gælder fx de unge, der har vedvarende symptomer på depression, idet denne gruppe af unge er ekstremt udsat, og mange har allerede i teenagealderen selvmordsforsøg bag sig.

Og det giver viden til beslutningstagerne i Folketinget, når undersøgelsens data peger på, at en stor andel af frafaldet på ungdomsskolerne ikke alene skyldes forhold på selve uddannelsen, men i høj grad også er knyttet til den unges opvækst og familiebaggrund. For det betyder jo, at det ikke er tilstrækkeligt at ændre på uddannelserne – vi er også nødt til at forholde os til, hvad der sker tidligere i skolen og i familien, hvis vi ønsker at give børn og unge lige muligheder for uddannelse og øge den sociale mobilitet.

Er vi så færdige nu med at kigge på årgang '95? Nej – faktisk ikke. Lige som fx det engelske National Child Development Study, som blev påbegyndt med årgang 1958, er vores ambition at føre Forløbsundersøgelsen af årgang '95 videre, så vi kan få mere viden om det tidlige voksenliv og senere hen familiedannelsen. Hvem ender med at få videregående uddannelser og hvorfor? Hvilke faktorer i det tidlige børneliv bidrager til et dårligt helbred i voksenlivet – og hvordan kan vi imødegå det fremover? Hvem får et nogenlunde stabilt forhold til arbejdsmarkedet, og hvad er med til at fremme det? Kan vi tidligt spotte dem, der kommer til at leve af overførselsindkomst? Hvad betyder en opvækst med økonomisk fattigdom og materielle afsavn på lang sigt? Hvem nøjedes med at feste igennem med både røg og alkohol i ungdommen – og hvem tog alt for mange rusmidler med sig ind i vokselivet?

Både beslutningstagere, praktikere og mange forskere i Danmark og internationalt har stor glæde af disse data fra Forløbsundersøgelsen af årgang 95. Og alle har adgang til resultaterne. Alt hvad SFI publicerer ligger således offentligt tilgængeligt på vores hjemmeside sfi.dk.

Frit valg eller frit fald? Rammer om dansk ungdomsliv

Den nuværende generation af unge har langt mere frihed til at forme deres eget liv, end deres bedsteforældre havde – men de forventes også i højere grad at skabe et succesrigt liv, og mislykkes det, tilsiger tidsånden, at det er deres egen skyld. Seniorforsker Jeanette Østergaard tegner et portræt af nutidens ungdom og de tendenser, der sætter rammen om deres overgang til voksenlivet.

"På den ene side har unge i dag meget frihed, men på den anden side skal de træffe enormt mange valg – af uddannelse, stil, identitet og meget andet – som føles som et stort, personligt ansvar, og hvis konsekvenser ofte er uigennemskuelige for dem. Så man kan sige, at de balancerer på et tveægget sværd, og nogle af dem falder af og formår ikke at navigere i al kompleksiteten."

Sådan lyder seniorforsker Jeanette Østergaards portræt af nutidens unge. De danskere, der netop er blevet myndige eller er i starten af 20'erne, er vokset op med fortællingen om, at de kan blive, hvad de vil, hvis bare de vil det nok. Men de lever også i en tid, hvor valgene skal træffes hurtigt og effektivt – ikke mindst på uddannelsesområdet – og hvor sociale medier gør både succeser og nederlag synlige for verden. Resultater fra den seneste rapport i SFI's undersøgelse Årgang 95 – Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995, som kan læses i de følgende artikler – vidner om, at det krydspres belaster nogle unge mere end andre.

Globale vilkår

I forskningen peger man på to tendenser, der sætter rammerne om moderne ungdomsliv – og som på mange måder trækker i hver sin retning: På den ene side har de seneste generationer oplevet et traditionstab og en individualisering, som gør, at langt de fleste unge i dag frit kan vælge uddannelse, job, partner og vej i livet. På den anden side sætter bl.a. globaliseringen nogle struk-

turelle rammer om de unges liv, som tidligere generationer ikke oplevede. Jeanette Østergaard:

"Det kan lyde som en floskel, men unge står i dag i en langt mere globaliseret verden end for et par generationer siden. Der sker nogle økonomiske moderniseringsprocesser på verdensplan, som i Europa har betydet omstruktureringer af arbejdsmarkedet og nedskæringer i velfærdsydelse, og det rammer særligt de unge hårdt, også i Danmark."

På europæisk plan har det betydet en stigning i ungdomsarbejdsløsheden, ikke mindst i England og Sydeuropa. Det har ikke kun ramt unge uden uddannelse, men også veluddannede unge. Man kan ikke længere være sikker på, at en god uddannelse også fører til et godt job, og vejen ind på arbejdsmarkedet er blevet brolagt med kortidsansættelser, ulønnede projekter og lange perioder med arbejdsløshed for mange europæiske unge. Det påvirker også deres muligheder for at flytte hjemmefra og etablere sig med egen familie.

Blandt forskere tales der ligefrem om, at den nuværende generation af europæiske 18-24-årige kan blive den første generation i nyere tid, der får en lavere levestandard end deres forældre. Tal fra OECD viser, at netop de unge i den vestlige verden oplevede et fald på 1 pct. i deres disponible indkomst under finanskrisen, mens de voksnes fald kun var på 0,7 pct. – og ældre over 65 år ligefrem oplevede en lille indkomstfremgang.

"Danske unge er relativt skærmede, når vi sammenligner med situationen i andre dele af Europa, men de mærker alligevel dønningerne af de globale forandringer. Vi har undgået den høje ungdomsarbejdsløshed, men til gengæld har vi rigtig høj ledighed blandt dimittender fra de videregående uddannelser. Det er med andre ord svært for de unge, der faktisk har gjort det, de voksne sagde, at komme ind på arbejdsmarkedet, hvilket ikke gør det nemmere at etablere sig på et i forvejen trangt boligmarked," fortæller Jeanette Østergaard.

Flydende overgang til voksenlivet

De globale forandringer udgør så at sige det landskab, hvori danske unge skal tage rejsen fra et liv med venner, fester og uddannelse til et voksenliv med bolig, familie og budgetkonto.

Den rejse er væsentlig længere og har flere omveje end den, de unges bedsteforældre tog. Selvom mange af dem, der voksede op i 70'erne og 80'erne, også gik ad snirklede stier, så fulgte de fleste dog en lige vej: Uddannelse førte til arbejde, som gav mulighed for bolig, og et fast parforhold blev naturligt efterfulgt af børn. Den drejebog holder sjældent for 10'ernes ungdomsgeneration.

"Overgangen fra ungdomsliv til voksenliv er blevet forlænget og flydende, så det bliver mere usikkert, hvornår man egentlig skal træde i karakter og påtage sig identiteten som voksen – og hvad vil det egentlig sige at blive voksen, når selv 40- eller 50-årige tager på Roskilde Festival og opfører sig 'ungt'?" som Jeanette Østergaard udtrykker det.

Vælg en vej eller gå i stå

Når vejen til voksenlivet bliver længere og målet mindre entydigt, så bliver det så meget desto mere vigtigt at træffe de valg, der er rigtige for en selv. De fleste unge har i dag mange hylde at vælge fra, både når det gælder det professionelle og det personlige. Det er et privilegium, som ældre generationer kan misunde dem, men det er også et ansvar, der for nogle unge kan være tyngende, påpeger Jeanette Østergaard.

"Det er enormt svært for de unge at overskue konsekvenserne af deres valg, fx når det gælder uddannelse, for i en globaliseret verden kan du ikke vide, om det her også kan give smør på brødet om 10 år. Samtidig er presset på de unge om netop at træffe de valg tidligt i livet jo ikke blevet mindre, men mange unge oplever de valg – ikke kun af uddannelse, men fx også, når det gælder udseende, krop og seksualitet – som noget, der skal afspejle deres identitet, hvem de er og gerne vil være. Og så bliver det vanskeligt for nogen at navigere i."

Ikke mindst på uddannelsesområdet er der de seneste år indført reformer, som nødvendiggør, at de unge træffer hurtige valg og kommer effektivt gennem uddannelsessystemet. Men der vil uvægerligt være unge, der falder af vognen på vejen, og dem har Jeanette Østergaard og hendes kolleger særligt fokus på:

"Det er vigtigt at diskutere i kølvandet på uddannelsesreformerne, hvem der bliver tabt, og fremfor alt, hvordan man kommer i gang igen, når man er røget ud af systemet. Hvor er indgangene til at hoppe på vognen igen? I den sammenhæng er det afgørende, at vi i forskningsverdenen insisterer på at blive ved med at kigge på de strukturer, der bliver sat omkring de unge, og ikke kun på, hvilke valg de enkelte træffer. Der er en tendens i tiden til at få det hele til at handle om de unge selv, og derfor bliver det også forskningens rolle at pege på betydningen af de rammer, vi som samfund giver de unge," slutter Jeanette Østergaard.

"Overgangen fra ungdomsliv til voksenliv er blevet forlænget og flydende, så det bliver mere usikkert, hvornår man egentlig skal træde i karakter og påtage sig identiteten som voksen."

Jeanette Østergaard

Lige adgang til uddannelse er ikke så lige endda

Erhvervsuddannelse eller gymnasium – eller måske slet ingen uddannelse? Hvilken vej Kristoffer, Azan, Björk og Laila vælger efter folkeskolen, og hvilke forventninger, de har til deres uddannelser, er i høj grad afhængig af deres sociale baggrund. Der er en systematisk skævhed i de unges valg og forventninger til uddannelse, viser ny forskning.

Den sociale mobilitet på uddannelserne er øget gennem de seneste årtier, men chancerne for, at Kristoffer fra akademikerfamilien bliver jurist, er stadig langt større end for Laila, hvis forældre er faglærte – også selvom Laila har langt bedre karakterer fra gymnasiet end Kristoffer.

Nogle har bedre chancer end andre

Nye resultater fra SFI's undersøgelse Årgang 95 – Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995, viser nemlig, at to med samme karakterer, men med forskellige baggrunde, statistisk set ikke har samme sandsynlighed for at vælge en gymnasial uddannelse.

Unge, hvis forældre har kortere uddannelser, skal have en væsentlig højere karakter fra grundskolen end deres venner fra akademiske hjem for at have lige så stor sandsynlighed for at komme på en gymnasial ungdomsuddannelse, viser tallene.

"Social baggrund spiller altså stadig en betydelig rolle i forhold til, hvem der får hvilke uddannelser. Men alene det forhold, at der er flere og flere, der kommer på gymnasiet, betyder, at adgangen ikke er så snæver, som den var for 30 eller bare 15 år siden," forklarer Jens-Peter Thomsen. Han er seniorforsker på SFI og forsker bl.a. i social mobilitet i uddannelsessystemet.

Når forskerne ser på de unges forventninger til videre uddannelse, går det samme mønster igen:

"Selv når vi ser på unge med samme karakterniveau, så har unge med højtuddannede forældre højere forventninger til videre uddannelse end unge, hvis forældre ikke har høje uddannelser,"

fortæller Jens-Peter Thomsen. Han mener derfor, at der er behov for at understøtte de unge i deres forventninger, så de i mindre grad fastlægges af familiebaggrund.

Øget social mobilitet

Også på de videregående uddannelser er der stadig en markant overvægt af unge, hvis forældre også har en videregående uddannelse. Den sociale mobilitet er dog øget over de seneste 30 år. Videregående uddannelser er i mindre grad blevet noget, der er forbeholdt børn af veluddannede forældre.

"Når vi taler om adgang til lange og mellemlange videregående uddannelser, så kan vi se, at mobiliteten er øget. Der er kommet lidt større lighed i adgangen til uddannelserne i perioden fra 1984 til 2010. Uligheden er mindsket," konstaterer seniorforsker Jens-Peter Thomsen.

Hvis vi fx ser på børn af de højest uddannede forældre, så havde de i 1984 fire gange så høje chancer for at tage en universitetsuddannelse, som børn af lavest uddannede forældre. Den chanceulighed var i 2010 reduceret fra fire til tre gange så høje chancer. (Se figur.)

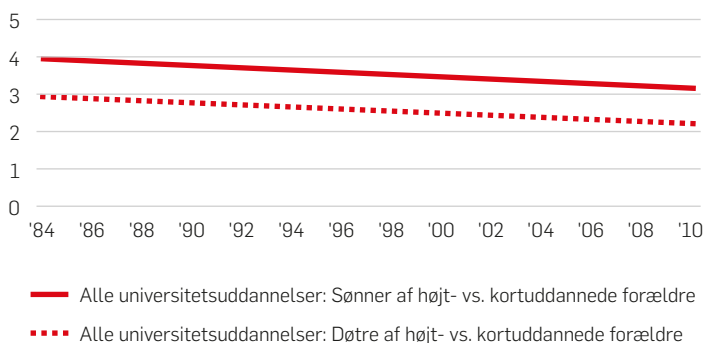
Social mobilitet begge veje

Hvis målet er, at unge skal opnå højere uddannelse end deres forældre, rejser det et dilemma i forhold til den sociale mobilitet. Jens-Peter Thomsen mener, at det skal gå begge veje, hvis kablet skal kunne gå op.

"Det nytter ikke kun at fokusere på, at unge skal opnå højere uddannelse end deres forældre. Det skal på den anden side også bliver mere almindeligt og attraktivt for akademikerbørn at blive fx håndværkere. Derfor er det helt centralt, at de erhvervsfaglige uddannelsers status bliver styrket, så de er attraktive – uanset hvilken uddannelse dine forældre har."

CHANCEULIGHEDER

Hvor mange gange oftere børn af højtuddannede forældre er indskrevet på videregående uddannelser i forhold til børn af kortuddannede i perioden 1984-2010.

Mens mulighederne for at få en længere uddannelse er øget, er det stadig sjældent, at mobiliteten går den anden vej – dvs. at man tager en kortere uddannelse end sine forældre.

Restgruppen – dem uden uddannelse

På trods af politiske ønsker om, at alle unge skal have mulighed for uddannelse, har hver femte dansker midt i 20'erne ingen afsluttet uddannelse udover folkeskolen. Dette tal har været mere eller mindre stabilt de seneste 20 år.

Der er således stadig en stor gruppe unge, som har svært ved at finde fodfæste i uddannelsessystemet. Jens-Peter Thomsen mener, at det er bemærkelsesværdigt, at så mange unge i en velfærdsstat som den danske står uden uddannelse. "Hvis det tal skal ned, skal vi nok til at se på nogle lidt andre indsatser, end dem, vi kender i dag og sætte ind langt tidligere."

Dårlige skoleoplevelser og ressourcefattig baggrund
Resultaterne fra Årgang 95 viser i tråd med tidligere undersøgelser, at unge, der kommer fra hjem med færre økonomiske, sociale og kulturelle ressourcer, oftere står uden for uddannelsessystemet som 18-årige. De unge, der ikke kommer i gang med en uddannelse, trives dårligere og lever mere risikofyldt med fx hashrygning. Bliver den resourcesvage baggrund kombineret med dårlige oplevelser og nederlag i skolen, er der stor risiko for ikke at komme i gang med en uddannelse. Dårlige skoleoplevelser har nemlig en tydelig sammenhæng med sandsynligheden for ikke at være i gang med en uddannelse som 18-årig, viser den nye undersøgelse.

Mangler viden om restgruppen

Forskerne har ikke særlig god og nuanceret viden om, hvilke typer af unge der er i denne restgruppe. "Der kan fx være en lille gruppe fra velfungerende hjem, som vælger ikke at få en uddannelse,

"I dag er man langt mere marginaliseret, hvis man ikke har en uddannelse."

Jens-Peter Thomsen

eller nogle, der har individuelle psykologiske problemer, som gør, at de ikke får en uddannelse. Og så er der den mere klassiske restgruppe, som er vokset op i resourcesvage hjem, hvor de har været udsat på den ene eller anden måde og har haft modvind hele vejen," forklarer Jens-Peter Thomsen.

Forskerne ved heller ikke, hvordan sammensætningen af restgruppen har ændret sig. "Hvis vi fx går 30 år tilbage, så var restgruppen måske ikke særlig udsat, fordi det var det almindeligt ikke at have en uddannelse. I dag er man langt mere marginaliseret, hvis man ikke har en uddannelse," siger Jens-Peter Thomsen.

Der mangler således en grundlæggende viden om, hvem de unge i restgruppen er. Det kunne forskeren godt tænke sig at blive lidt klogere på:

"Vi mangler fundamentet for at kunne sige, hvem det egentlig er, vi taler om, når vi vil løfte restgruppen. Det er jo massivt, når det er hver femte ung på 25 år, der ikke har en ungdomsuddannelse. For at finde kvalificerede løsninger på den udfordring må vi vide mere om disse unge, så man kan målrette tilbuddene til den rigtige gruppe af unge og gøre det tidligt."

Nogle vil måske spørge, hvorfor det – i et samfundsmæssigt perspektiv – overhovedet er nødvendigt at øge den sociale mobilitet.

Det er der flere gode grunde til, påpeger seniorforsker Jens-Peter Thomsen: "Det er et spild af samfundets penge, hvis der går kvalificerede unge rundt, som ikke får den uddannelse, de er kvalificerede og berettigede til, fordi de måske kommer fra en baggrund, hvor det ikke ligger i kortene, at man gør det."

"Vi vil gerne have et samfund, hvor det er dine egne meritter, der betyder noget for, hvor du ender. Det skal ikke være, fordi du arver noget. Det skal være din egen indsats. Derfor er det vigtigt, at folk har lige mulighed for at tage en uddannelse. Det er også en af grundene til, at vi har gratis uddannelse og SU".

Social mobilitet begynder med det hjemlige skub

I Danmark har vi gratis uddannelse til alle, så hvorfor er der stadig sociale uligheder, når det gælder opnået uddannelse? Det handler om de bløde værdier i barndomshjemmet, mener professor Mads Meier Jæger.

Der er stadig forholdsvis stor social ulighed i forhold, til hvem der får en uddannelse i Danmark. Det til trods for en velfærdsmodel med gratis uddannelse til alle, som kompenserer for de økonomiske uligheder, der kunne være en barriere for at gå i gang med en uddannelse.

Det betyder, at man skal sætte ind andre steder end økonomien, hvis uligheden skal reduceres yderligere, mener Mads Meier Jæger, professor i sociologi ved Københavns Universitet og tidligere tilknyttet SFI. Han forsker i social ulighed og mobilitet og i, hvordan familiers kulturelle og sociale ressourcer påvirker børns livschancer.

"Skolesystemet i Danmark er meget lige. Det er ikke som fx i USA, hvor man kan købe sig til de bedste uddannelser. I Danmark er der ikke tradition for, at man kan købe sig til bedre uddannelse. Man kan altså ikke bruge sine penge til at skaffe sine børn en god uddannelse – der skal noget helt andet og mere uhåndgribeligt til. Det er også derfor, at det er så svært at gøre noget ved," forklarer Mads Meier Jæger og fortsætter:

"Den skandinaviske variation af social arv handler om de bløde og mere kulturelle forhold i familien. Læringsmiljøet i familien er afgørende: Læser man lektier? Lærer man, hvad det vil sige at gå i skole? Lærer man, at uddannelse er vigtigt, og at man skal tænke ud over i overmorgen? Det er den slags ting, der står tilbage som de vigtigste forklarende faktorer, når vi stadig ser stor ulighed på uddannelserne i Danmark."

Det betyder, ifølge forskeren, at hvis man politisk vil hæve mobiliteten, skal man blande sig i familiens indre anliggender og hjælpe familierne til gode mønstre og vaner.

Mere viden om tidlige indsatser

Vi ved fra international forskning, at tidlig påvirkning er vigtig. Hvis du starter livet skidt, er det svært at indhente. Det kan forskerne måle. Man ved, at tidlig sundhed har betydning – fx er fødselsvægt stærkt korreleret med, hvad man tjener som 40-årig.

"Men vi ved ikke så meget om, hvilke indsatser der tidligt i livet vil kunne få betydning. Vi har antagelser om, at fx sundhedsplejersker og dagsinstitutioner kan gøre en forskel. Men der er endnu ikke så meget systematisk viden om, hvad der er vigtigt i de tidlige indsatser," slutter Mads Meier Jæger.

SFI leder et nyt Center for Research on Universal Child Policies (CRUNCH), som vil se på, hvad det er ved daginstitutioner og sundhedsplejerskeordningen, der gør en forskel for børnene. Desuden vil forskerne forsøge at identificere, hvornår uligheder blandt børn opstår. Se mere på www.sfi.dk/crunch

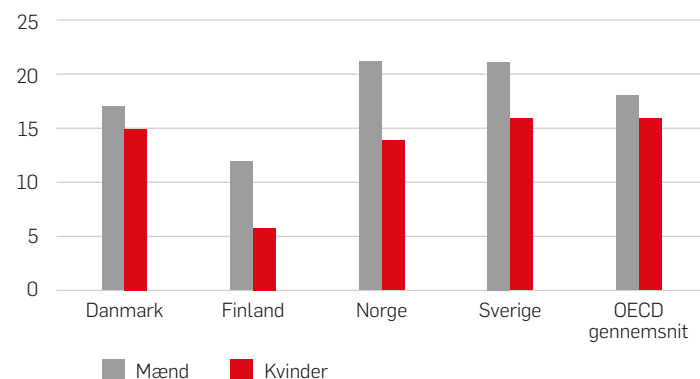
Hvem er restgruppen? Danske og europæiske perspektiver

Hvor vi i Danmark er bekymrede for "restgruppen", taler man i international sammenhæng ofte om en bredere gruppe af inaktive unge, de såkaldte NEETs (Not in Employment, Education or Training). Danske unge klarer sig ganske fint sammenlignet med unge i andre lande, men man skal være varsom, når man sammenligner på tværs af landegrænser.

I Danmark har vi haft meget stort fokus på uddannelse – bl.a. med målsætningen om, at 95 pct. af en årgang skal gennemføre en ungdomsuddannelse. Derfor taler vi ofte om "restgruppen", dvs. de unge, der på et givet tidspunkt ikke har opnået eller er i gang med en ungdomsuddannelse. Restgruppen har gennem de sidste mange år ligget ganske stabilt på omkring 20 pct. af de 25-årige.

Det er svært at finde tal, der på tværs af lande er fuldstændig sammenlignelige med den danske definition af en restgruppe. Det

IKKE GENNEMFØRT UPPER SECONDARY EDUCATION I PROCENT FOR 30-34-ÅRIGE

mest nærliggende er OECD's opgørelser, hvor man fx kan se på andelen af 30-34-årige, der ikke har gennemført noget, der svarer til en dansk ungdomsuddannelse (upper secondary education). I 2014 var det 17 pct. af de danske mænd og 15 pct. af de danske kvinder i alderen 30-34 år, der ikke havde taget en ungdomsuddannelse. Det svarer stort set til OECD-gennemsnittet og ligger på samme niveau som de øvrige nordiske lande.

"Når vi sammenligner med andre lande, så ligger Danmark fint på niveau i forhold til restgruppen, men der er naturligvis stadig et stykke vej til målet om 95 pct. Tallene indikerer, at mange af de lande, vi normalt sammenligner os med, også har svært ved at nå bare 90 pct., så der skal nok en ganske ekstraordinær indsats til, hvis vi i Danmark skal endnu højere op – der er ingen snuptagsløsninger," forklarer seniorforsker fra SFI Jens-Peter Thomsen.

Ungdomsarbejdsløshed

Et andet centralt perspektiv er ungdomsarbejdsløshed. Her har danske unge klaret sig rimelig godt gennem krisen. Danmark ligger med 11 pct. arbejdsløse i alderen 20-24 år i 2014 under OECD-gennemsnittet på 14 pct. og pænt under lande som Finland (16 pct.) og Sverige (18 pct.). Og når man så har Spanien med en ungdomsarbejdsløshed på 50 pct. i grafen bliver det tydeligt, at udfordringerne her har en helt anden størrelse.

Men ifølge SFI's seniorforsker Karsten Albæk er der nogle faldgruber, når man sammenligner ungdomsarbejdsløshed på denne måde.

"OECD indhenter deres data via spørgeskemaundersøgelser, hvor deltagerne får stillet de samme spørgsmål på tværs af landegrænser. I vores nationale registre kan vi vurdere arbejdsløshed ud fra ydelser som fx kontanthjælp. Men i OECD-undersøgelserne bliver arbejdsløshed målt på, om man aktivt har søgt arbejde fx ved at sende en ansøgning eller spørge efter jobmuligheder i sit netværk inden for den sidste måned – og ikke er i arbejde. Hvis

man ikke er i arbejde og har søgt aktivt, så registreres man som arbejdsløs," forklarer Karsten Albæk.

Derfor kan de nationale tal for arbejdsløshed ofte se anderledes ud end dem, der bliver brugt til at sammenligne på tværs af lande.

NEET – hverken arbejde eller uddannelse

Et andet problem ved arbejdsløshedstallene fra OECD er, at det at være studerende rangerer under arbejdsløshed. Dvs., at hvis man er studerende og samtidig søger arbejde, så tæller man som arbejdsløs (ligesom man tæller som beskæftiget, hvis man som studerende arbejder bare én time om måneden). Derfor er man i stigende grad begyndt at fokusere på NEET-gruppen, når man skal sammenligne på tværs af lande. NEET står for Not in Employment, Education, or Training, dvs. unge der hverken er i arbejde eller uddannelse.

"NEET-tallene bygger på samme spørgeskemadata fra OECD, men de giver et mere reelt billede af, hvem man bør være bekymret for end bare ud fra arbejdsløshedstallet," siger Karsten Albæk.

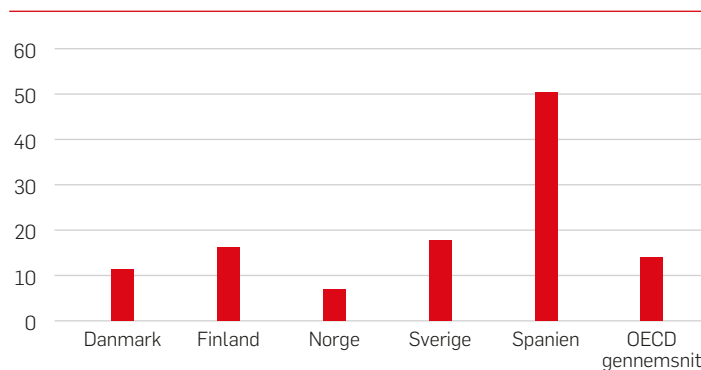
NEET-tallene for Danmark er ikke synderligt meget anderledes end arbejdsløshedstallet, men til gengæld bliver det tydeligt, at selvom Spanien har en ungdomsarbejdsløshedsprocent på ca. 50, så betyder det ikke, at hver anden unge spanier er arbejdsløs.

"Når vi trækker de spanske studerende ud, så får vi en NEET-rate på omkring 30 pct., hvilket selvfølgelig ikke er godt, men det er trods alt bedre end 50," konstaterer Albæk. Han pointerer samtidig, at NEET-gruppen reelt dækker over to grupper:

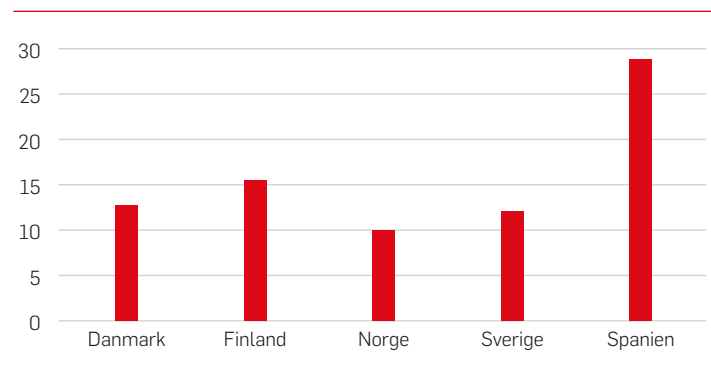
"Det er dem, der ikke er i arbejde og ikke er studerende. Men samtidig har vi jo viden om, hvem der er aktivt jobsøgende. På den baggrund kan vi dele NEET-gruppen op i dem, der er aktive og dem, der ikke er aktive i forhold til at komme i arbejde. Det er nok den inaktive gruppe, man bør være mest bekymret for," vurderer Karsten Albæk.

I 2014 var omkring 8 pct. af de 20-24-årige danske unge registreret i gruppen af ikke aktive NEET-unge.

ARBEJDSLØSHEDSRATE 20-24 ÅR (2014)

NEET-RATE 20-24-ÅRIGE (2014)

Intime strategier: Unge forventninger til samliv og børn

Der er stor forskel på, hvornår unge debuterer seksuelt, hvor mange sexpartnere de har haft, om de har en fast kæreste eller ej og på deres forventninger til et fremtidigt familieliv og forældreskab. Forskellene afspejler de unges egne frie handlinger, men også at deres valgmuligheder kan være begrænsede af deres uddannelsesniveau og fremtid på arbejdsmarkedet samt deres sociale og kulturelle baggrund.

De unges sexliv og forventninger til et voksenliv med ægteskab og børn baserer sig mere eller mindre på bevidste valg. De kan ses som en slags livsstrategier, der måske kompenserer for manglende muligheder for succes på andre områder i deres liv eller omvendt danner grundlag for at forfølge bestemte mål. Baggrunden for valgene skal især søges i de unges forskellige opvækstvilkår og i deres individuelle muligheder for at opnå succes i uddannelsessystemet.

Det er nogle af de konklusioner, som forsker på SFI, Karen Margrethe Dahl, kommer med i en undersøgelse af unges intime handlemønstre og forventninger til samliv, parforhold og at få børn. Undersøgelsen er udført som en del af afrapporteringen af SFI's undersøgelse Årgang 95 – Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. Over 6.000 unge på 18 år har besvaret et spørgeskema, og deres svar er koblet sammen med registerdata om deres socioøkonomiske familiebaggrund og karaktergennemsnit fra folkeskolens afgangsprøve.

Fem strategier

Ud fra de besvarelser, der er indsamlet fra de 18-årige, tegner der sig et overordnet billede af fem forskellige intime strategier og tilsvarende fem grupper af unge med forskellige opvækstvilkår og perspektiver på deres voksenliv:

1. De monogame med udskudt forældreskab

I den største gruppe (38 pct.) er de 18-årige kendetegnet ved, at de alle har haft deres seksuelle debut, og at de har haft den, efter at de er blevet 15 år. Ca. halvdelen har en fast kæreste. 3 ud af 4 har haft 1 til 2 seksuelle partnere, mens resten har haft mellem 3 og 6 partnere. De forventer i meget høj grad et monogamt kernefamilieliv inden for ægteskabets rammer, og børn regner de først med at få, efter at de er blevet 27 år.

Karen Margrethe Dahl beskriver, hvordan disse unge selv er vokset op i kernefamilier med tætte følelsesmæssige bånd til deres forældre, og at de har gode forudsætninger for at klare sig godt i uddannelsessystemet. Om deres strategi siger hun:

"Denne gruppe, som vi kalder 'monogame – udskudt forældreskab', stræber efter kernefamilien, men udsætter forældreskabet, indtil de har fået en uddannelse, og vejen er banet for en god position i samfundet. Deres strategi er kontrolleret, men fremstår utvungen."

Hun tilføjer, at i forhold til samfundets generelle idealer om individualisme, eget ansvar for succes gennem uddannelse og strategisk familieplanlægning vil denne strategi sandsynligvis passe lige ind.

"Det er en normativ betragtning, vi her lægger ned over undersøgelsen. Men det gør vi for at forsøge at tolke strategierne og komme en diskussion i forkøbet. Og på den baggrund mener vi, at omverdenen generelt vil betragte denne første gruppe som de fornuftige og rationelle."

2. De erfarne med tidligt forældreskab

I den næststørste gruppe (27 pct. af de 18-årige) har alle ligesom i gruppe 1 haft deres seksuelle debut, men de har været seksuelt aktive i længere tid og med flere partnere. Over halvdelen var

under 15 år, da de debuterede seksuelt, og flere end hver tredje har haft over 8 seksuelle partnere. Også denne gruppe forventer at leve i en kernefamilie som voksne, men i modsætning til gruppe 1 forventer de unge i gruppe 2 at få børn noget tidligere. De er oftere piger, er oftere vokset op i eneforsørgerfamilier eller sammenbragte familier og er i langt højere grad end andre unge flyttet hjemmefra. En relativ stor andel af tidligere anbragte børn og unge befinder sig i denne gruppe. De unge i gruppen har klaret sig mindre godt i folkeskolen, og deres forudsætninger for at klare sig videre i uddannelsessystemet er derfor dårligere end andres.

"Denne strategi for deres intime liv er mere risikofyldt, fx med større risiko for abort og seksuelt overførte sygdomme, da de unge i gruppen i højere grad dyrker sex uden at beskytte sig. Risiko for voldtægt er også mere udtalt for pigerne i denne gruppe," for-

tæller Karen Margrethe Dahl og tilføjer, at selvom samfundet ofte vil opfatte denne gruppe som ukontrolleret, rodet og risikofyldt, vil det for en del unge være en meningsfuld og identitetsgivende intim strategi, der kompenserer for begrænsede muligheder for succes gennem uddannelse.

3. De afholdende. En pro-kernefamilie

Den tredjestørste gruppe (23 pct.) adskiller sig fra gruppe 1 ved, at de endnu ikke haft deres seksuelle debut, men de forventer ligesom gruppe 1 i høj grad at etablere en kernefamilie og få børn forholdsvis sent. Unge i gruppe 3 er især at finde blandt indvandrerfamilier. Både etniske minoritetspiger og -drengene følger denne strategi, men især pigerne er overrepræsenterede. De er vokset op i tætte kernefamilier med lidt færre ressourcer end gennem-

18-ÅRIGES INTIME ERFARINGER OG FORVENTNINGER TIL FAMILIE OG BØRN. PROCENT.

	Gruppe 1	Gruppe 2	Gruppe 3	Gruppe 4	Gruppe 5
Gruppetørrelse (andel i pct.)	38	27	23	9	4
Har en fast kæreste	44	40	5	14	3
Alder ved første samleje					
Under 15	4	59	0	27	0
15-18 år	96	39	0	71	0
Har ikke haft samleje	0	0	100	0	100
Antal sexpartnere					
Ingen	0	0	100	0	100
1-2	74	3	0	30	0
3-8	25	61	0	51	0
9 eller flere	1	36	0	18	0
Forventninger til fremtidigt familieliv					
Fast partner hele voksenlivet	89	84	88	22	20
Skiftende partnere	8	13	7	41	29
Single	0	0	0	15	17
Ved ikke	3	3	4	23	34
Forventer ægteskab	92	90	93	10	4
Forventning om alder ved forældreskab					
Yngre end 22	2	7	1	0	1
23-27	33	51	36	4	6
Ældre end 27	58	38	52	38	20
Forventer ikke at få børn	4	3	5	52	65
Ved ikke hvornår	3	2	7	7	9

snittet, men også med tætte følelsesmæssige relationer til forældre, der involverer sig i deres hverdagsliv. Gruppen har relativt gode forudsætninger for at klare sig i uddannelsessystemet. Det kunne være en hypotese, at der for disse etniske minoritetspiger i højere grad er tale om social kontrol end selvkontrol, påpeger Karen Margrethe Dahl, men understreger samtidig, at analysen ikke viser nogen tegn på mistrivsel i gruppen som helhed.

4-5. Anti-kernefamilie

To små grupper (hhv. 9 og 4 pct. af de unge) adskiller sig fra de første tre grupper ved en langt mindre tilslutning til kernefamilieidealet med monogami og børn. Kun hver femte forventer at leve med én fast partner i voksenlivet, og over halvdelen forventer ikke at få børn.

Med hensyn til seksuel erfaring er de to grupper meget forskellige: Unge i gruppe 4 er seksuelt aktive uden at være i faste parforhold, mens unge i gruppe 5 ikke er seksuelt aktive og aldrig har haft samleje.

De seksuelt erfarne unge (gruppe 4), der i høj grad afviser idealer om fast parforhold og forældreskab, er typisk opvokset i eneforsørgerfamilier og sammenbragte familier, og de oplever ikke rigtig, at forældrene involverer sig i deres hverdagsliv. Denne gruppe unge kommer ikke fra bestemte samfundslag og adskiller sig ikke fra andre med hensyn til uddannelsesmuligheder. Lidt flere drenge følger denne strategi. Ligesom det gælder gruppe 2's intimitetsstrategi er denne strategi forbundet med øgede seksuelle risici – særligt for piger. Den intime strategi virker umiddelbart som udtryk for frisind og individualitet, men kan også være et udtryk for skuffelse over kvaliteten af deres opvækstfamilies fællesskab.

De seksuelt uerfarne unge (gruppe 5), der ligeledes afviser tanken om fast parforhold og forældreskab, er markant overrepræsenterede blandt fysisk handikappede.

"Derudover ser vi flere unge med denne strategi i familier, hvor forældrene ikke bor sammen, og hvor de unge oplever lav grad af kærlighed fra forældrene. Strategien synes at udtrykke en opgivende indstilling til seksualitet og familieliv – en strategi, der primært følges, fordi mulighederne for andre valg er små," fortæller Karen Margrethe Dahl.

Fri eller ufri intimsfære?

Karen Margrethe Dahl sammenfatter nogle af undersøgelsens pointer omkring muligheder og begrænsninger for de unges intime liv:

"Selv med begrænsninger må man – unge som ældre – finde noget, der giver en følelse af succes og meningsindhold i livet. Og for nogle unge kan det fx være at bruge seksualiteten aktivt og stifte familie tidligt, hvis man ikke tager en uddannelse. For andre giver muligheder for uddannelse og karriere eller deres etniske baggrund anledning til en mere afholdende og afventende indstilling til sex og familieplanlægning."

"Selv med begrænsninger må man – unge som ældre – finde noget, der giver en følelse af succes og meningsindhold i livet. Og for nogle unge kan det fx være at bruge seksualiteten aktivt og stifte familie tidligt, hvis man ikke tager en uddannelse."

Karen Margrethe Dahl

Udsatte unge har særlig risiko for depression

Psykisk mistrivsel blandt unge handler ikke kun om ambitiøse 12-talspiger, der ikke kan klare præstationsræsset. Tværtimod er der en sammenhæng mellem udsathed og depressive symptomer hos unge, viser SFI-analysen Årgang 95 – Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. Unge, der er vokset op i familier med få ressourcer, eller som har følt sig ensomme og er blevet mobbet, har højere risiko for at få depressive symptomer. Det samme har unge, der tidligt gør sig erfaringer med sex og rusmidler. Og unge piger er især i risiko.

Psykisk sårbarhed og mistrivsel blandt unge har været meget i fokus i de senere år. Tal fra SFI's undersøgelse *Børn og unge i Danmark* fra 2010 viser, at unge på 15-19 år, og især pigerne, fortæller om en række vanskeligheder som fx psykiske lidelser, lavt selvværd, selvmordsforsøg og spiseforstyrrelser.

En ny analyse fra SFI's forløbsundersøgelse Årgang 95 bekræfter dette billede. Her har forskerne brugt oplysninger fra de unge om depression og depressive symptomer til at indkredse, hvilke unge der er i særlig risiko for denne type psykisk mistrivsel.

Ikke 12-tals-pigerne

I medierne har der været et vist fokus på psykisk mistrivsel, der knytter sig til præstationsræs for unge, især piger, i gymnasiet. Men seniorforsker Mai Heide Ottosen, der har været tilknyttet forløbsundersøgelsen Årgang 95, ser nogle andre grupper af unge træde frem, når man undersøger for depressive symptomer:

"Når vi ser isoleret på de unge med depressive symptomer – og altså ikke psykisk mistrivsel generelt – så er det ikke overskudseleverne fra gymnasiet, der præger gruppen, men derimod de på flere områder udsatte unge. De depressive piger er ikke 12-talspigerne, der synes, det er afsindig hårdt at præstere fagligt i gymnasiet og samtidig være fit og attraktive. Det er tværtimod unge,

der har svært ved at klare sig i skolen, som er i risiko for at droppe ud, og som kommer fra familier, hvor der er færre ressourcer."

Omfanget

Årgang 95-undersøgelsen viser, at i 15-årsalderen havde 9 pct. af de unge depressive symptomer, fordelt på 6 pct. af drengene og 13 pct. af pigerne. I 18-årsalderen var andelen mere end fordoblet, idet der nu var 22 pct., der havde symptomer.

Ikke alle bliver ved med at have det dårligt. 5 pct. af alle 18-årige havde symptomer som 15-årige, men har det ikke længere. Der kommer til gengæld nogle andre til i 18-årsalderen – hele 18 pct. af alle de adspurgte unge – og 6 ud af 10 er piger.

Og så er der en lille gruppe på 4 pct., der meldte om depressive symptomer som 15-årige og fortsat har det som 18-årige. Pigerne udgør her 3 ud af 4, og over halvdelen oplyser, at de har haft en psykisk lidelse, og mange har haft det flere gange.

Risiko for marginalisering

Mai Heide Ottosen hæfter sig ved gruppen med vedvarende symptomer:

"Depression er en folkesygdom. Og vi ved fra andre undersøgelser, at det ofte viser sig første gang i ungdomsårene. Gruppen med vedvarende symptomer er på mange måder udsat og i risiko for at blive marginaliseret. Et meget tydeligt tegn på dette er, at selvmordsforsøg rammer hver femte af de piger, der har det vedvarende dårligt," siger hun.

Hun påpeger, at denne gruppe af unge i høj grad er præget af ensomhed, klarer sig dårligt i – eller falder helt ud af – uddannelsessystemet og har problemer på en række andre områder.

"Man kan frygte, at det er fremtidens førtidspensionister, der dør med disse vedvarende problemer som unge – dem, der aldrig rigtig kommer i gang med noget som helst."

Årsag til depressioner

Hvad er det så, der udløser den depressive tilstand? Årgang 95-undersøgelsen hæfter sig ved både sociale og biologiske påvirkninger.

Forhold i barnets familiebaggrund har en betydning, fx moderens ressourcer – uddannelse, job mv. Opvækst i et ressourcerstærkt hjem og i harmoniske familierelationer mindsker risikoen for depressioner, mens oplevelser med ensomhed og mobning kan udløse og fastholde de unge i en depressiv tilstand. Men undersøgelsen peger også på, at tidlig kønsmodning og tidlig seksuel debut hænger sammen med udløsning af og eventuelt vedvarende depressive symptomer. Og endelig viser undersøgelsen, at depressive tilstande kan knyttes til brug af hash og alkohol, uden at man dog af den grund kan sige noget sikkert om årsag og virkning.

"De unge, der debuterer tidligt seksuelt og er tidligt modne, har en forøget risiko for depressive symptomer. Det kan pege på en mere biologisk forklaring. Men en tidlig modning og en tidlig seksuel debut kan også indebære, at disse unge måske bliver betragtet som mere modne, end de i realiteten er, og der er måske et forventningspres fra deres omgivelser om, at de kan klare mere, end de rent faktisk kan. Det kan være med til at gøre dem kede af det," forklarer Mai Heide Ottosen, og tilføjer, at andre studier viser det samme – at modning har betydning for sindstilstand.

"Man kan frygte, at det er fremtidens førtidspensionister, der dør med disse vedvarende problemer som unge – dem, der aldrig rigtig kommer i gang med noget som helst."

Mai Heide Ottosen

Først flasken, så piben

En teenager, der en enkelt gang har prøvet at drikke sig rigtig fuld, har over 10 gange højere sandsynlighed for også at prøve hash end en, der endnu ikke er debuteret udi fuldskab. Der er altså en klar sammenhæng mellem alkohol- og hashbrug, og det åbner en ny mulig vej i indsatserne mod hashbrug, vurderer seniorforsker Jeanette Østergaard.

Hvis færre unge drak sig fulde, ville der også ske et fald i andelen, som prøver at ryge hash. Denne enkle og måske forbavsende konklusion står at læse i den seneste rapport fra SFI's Forløbsundersøgelse Årgang 95. Her har forskerne set på sammenhængen mellem de unges erfaringer med alkohol og hash. Og resultatet er ganske klart, fortæller seniorforsker Jeanette Østergaard:

"Vores analyse viser, at alkohol har en selvstændig effekt på sandsynligheden for at ryge hash – også når vi tager højde for de øvrige faktorer i de unges baggrund. Når først de unges fuldskabsdebut er indtruffet – dvs. når de selv oplever, at de har prøvet at drikke sig fulde, og ikke bare smagt alkohol – så har de næsten 11 gange højere sandsynlighed for at prøve hash i tiden derefter end de unge, der endnu ikke har prøvet at være rigtig fulde."

En ny alkoholkultur

Både i Danmark og internationalt peger forskere på, at der er sket en udvikling i unges tilgang til alkohol i de seneste årtier. At drikke er ikke længere kun et element i socialt samvær med venner – det er også blevet et mål i sig selv at opleve, hvordan alkoholen ændrer ens sindsstemning.

"Unge bruger i dag alkohol til at lege med det, man kunne kalde et kontrolleret kontroltab. De eksperimenterer og sætter deres krop i spil, når de drikker, på en anden måde, end deres forældre gjorde," fortæller Jeanette Østergaard.

"Groft sagt viser vores resultater jo, at hvis man kunne undgå, at unge drak sig fulde, så ville der sandsynligvis også ske et fald i andelen af unge, der prøver at ryge hash."

Jeanette Østergaard

Meget tyder altså på, at kulturerne omkring de to mest brugte rusmidler i Danmark, alkohol og hash, har nærmet sig hinanden, og måske er det grunden til, at forskerne kan påvise så tydelig en sammenhæng mellem at drikke sig fuld og efterfølgende prøve at ryge hash. Det er ikke muligt at sige, om den sammenhæng også fører videre til et egentligt hashbrug eller brug af andre illegale stoffer, men andre studier peger på en lignende sammenhæng mellem hashbrug og sandsynligheden for at eksperimentere med andre typer stoffer.

Alder er ikke en faktor

Hver femte ung under 13 år har prøvet at drikke sig rigtig fuld, viser tallene i rapporten. Når de unge fylder 15 år, er tallet steget til 3 ud af 4, og blandt de 18-årige er det kun et par procent, der ikke har prøvet at drikke sig fulde. Der er en social slagside i tallene, for blandt de unge, der i en tidlig alder oplever alkoholens beruselse, er der flere, der fx har en psykisk syg far eller en mor, der selv mener, at hun drikker for meget. Der er også flere blandt de unge med tidlige alkoholerfaringer, der kommer fra familier med lave indkomster og korte uddannelser.

Men modsat hvad man måske skulle tro, så er der ingen sammenhæng mellem, hvor gamle de unge var, da de drak sig fulde første gang, og hvor sandsynligt det er, at de bevæger sig videre til hash senere. Det er alene fuldskaaben, der gør udslaget – ikke alderen. Set fra et socialfagligt synspunkt er det både godt og skidt, mener Jeanette Østergaard.

"Der har jo været mange indsatser på det her område, og tallene viser også, at mange unge nu venter lidt længere, før de drikker sig fulde første gang. Vores analyse viser desværre bare, at det ikke har noget at sige, når vi ser på overgangen mellem alkohol og hash. Det er ligegyldigt, hvornår man drikker sig fuld, men det at man gør det, forøger risikoen for at prøve hash."

Til gengæld viser resultaterne nogle nye mulige veje i forebyggelsen af hashbrug blandt unge.

"Groft sagt viser vores resultater jo, at hvis man kunne undgå, at unge drak sig fulde, så ville der sandsynligvis også ske et fald i andelen af unge, der prøver at ryge hash. Det kan forekomme utopisk i en alkoholkultur som den danske, for selvom danske unge drikker lidt mindre i dag end for 10-15 år siden, så er vores forbrug stadig meget højt sammenlignet med andre europæiske lande. Men eftersom det er vanskeligt at regulere forbruget af et ulovligt rusmiddel som hash direkte, så bliver det interessant at se på vejene ind i det forbrug, og her er alkohol altså en væsentlig faktor," påpeger Jeanette Østergaard.

Når sårbarheden bryder ud

Udsatte unge har det særligt svært i overgangen til voksenlivet. Og nye grupper af unge dukker op i overgangsårerne med psykiske problemer, der kan føre til social marginalisering. De er ikke på samme måde kendt af systemet, for de kommer med andre familiebaggrunde end de kendte udsatte unge.

Udsatte unge, der i forvejen har en del odds imod sig, oplever ikke overraskende, at det er meget svært at skulle håndtere voksenlivets mange udfordringer. Men der er også en anden slags unge, der har det svært i den særlige overgangsperiode. Det er unge, der i løbet af disse år viser sig at være udsatte: Unge, hvor sårbarheden bryder ud i ungdomsårene.

Ny forskning viser, at det netop er i overgangen fra ung til voksen, at visse unge begynder at vise tydelige tegn på psykisk sårbarhed. Og det særlige ved denne gruppe er, at nogle af dem har en anden baggrund end de udsatte unge, som så at sige allerede er kendt af "systemet" – af kommunen, skolen og sundhedsvæsenet.

SFI's store rapport *Familiebaggrund og social marginalisering* fra november 2015 viste, at en gruppe af unge i ungdomsårene begynder at udvikle en række psykiske og sociale problemer, som kan føre til social marginalisering. Undersøgelsen byggede på registerdata om over 4 millioner danskere. Der er således tale om et meget solidt datamateriale, der viser, at mens en del af de unge kommer fra udsatte familier, er der også en betydelig del af disse unge, hvis forældre har uddannelse og er i arbejde, og ikke har tegn på psykisk sygdom eller et kendt misbrug, der er registreret i systemet.

"Det er unge, der tidligt i ungdommen rammes af psykisk sygdom, uden at der er indikationer for det i familien," forklarer forsker Lars Benjaminsen, der står bag undersøgelsen. "Der kan være skjult omsorgssvigt eller misbrug i familien – men tallene

er også et udtryk for, at psykisk sårbarhed og psykisk sygdom langt fra udelukkende rammer unge fra socialt udsatte familier. De unge, der udvikler psykosociale problemer fra de ikke-udsatte familier, har ofte netop ikke været kendt i det sociale system siden barndommen. Langt færre af dem har fx en anbringelse bag sig. De møder typisk det sociale system i løbet af ungdomsårene – fx med deres første psykiatriske indlæggelse, når en psykisk sygdom begynder at bryde ud".

Problemer kan føre til marginalisering

Så selvom der er en overhyppighed af psykiske og sociale problemer blandt unge, der kommer fra familier, hvor forældrene også har tegn på psykosociale problemer, så er der altså også en betydelig gruppe blandt de marginaliserede unge, der kommer fra bredere sociale lag – målt ved forældrenes uddannelsesniveau og beskæftigelsessituation.

"Det udfordrer vores forestilling om udsatte unge – middelklassefamilien er ikke en garanti for succes, kan man sige. Psykosociale sårbarheder kan ramme unge i mange forskellige slags familier," siger Lars Benjaminsen.

De familier, hvor forældrene har en almindelig social baggrund, kan have bedre forudsætninger for at hjælpe den unge, der har problemer. Men for nogen går det rigtig galt – og det er dem, der dukker op i registrene i overgangsårerne:

"Det kan fx være pigen med en borderline-forstyrrelse. I teenageårene vokser konflikterne med forældre og omverdenen. Hun har tilknytningsproblemer, så relationerne udvikler sig ofte til dramaer, og følelserne kører op og ned. Det udvikler sig også til angst, og så begynder behovet for angstdulmende medicin. Og for nogen udvikler det sig til et misbrug og social marginalisering," forklarer Lars Benjaminsen.

Flere hjemløse unge

Forskning viser også, at flere unge rammes af hjemløshed. Siden SFI begyndte at kortlægge omfanget af hjemløshed i Danmark, er der kommet betydeligt flere hjemløse mellem 18 og 24 år – nemlig næsten en fordobling fra 633 i 2009 til 1.172 ved sidste kortlægning i 2015. Tallet svarer til, at næsten hver femte hjemløse er ung.

Generelt er der kommet flere hjemløse i Danmark – og altså også særligt flere unge hjemløse. Ligesom de øvrige aldersgrupper har også hovedparten af de unge hjemløse psykosociale problemer. SFI's seneste kortlægning af hjemløshed viser, at i alt 77 pct. af de hjemløse unge mellem 18 og 24 år har enten psykisk sygdom, misbrugsproblemer eller begge dele. Over halvdelen af de unge er afhængige af hash, og næsten 20 pct. bruger hårde stoffer som heroin, kokain og amfetamin.

Og her viser en undersøgelse om hjemløshed i velfærdsstaten, at blandt de unge hjemløse kommer cirka halvdelen fra en social baggrund, hvor forældrene ikke nødvendigvis selv er marginaliserede.

Lars Benjaminsen, der også har beskæftiget sig med hjemløse, har denne vurdering af udviklingen:

"Vi kan se i tallene, at den psykiske sårbarhed bliver katalyseret i overgangen til voksenlivet hos nogle af de unge, der begynder at selvmedicinere med alkohol og hash. Det kunne fx være fyren med ADHD, hvor sammenstødene med forældre eskaleres, og pludselig ender han med at blive smidt ud hjemmefra, står uden tag over hovedet og sover hos venner rundt omkring, mens han ryger en masse hash for at dulme, at han har en masse uro indeni."

Systemet skal have nuanceret forståelse

Mange af de marginaliserede unge fra de udsatte familier har været kendt i det sociale system siden barndommen. En del af

de marginaliserede unge fra de mere ressourcerstærke familier dukker dog først op i velfærdssystemet senere i ungdommen – og de bliver også længere i skolesystemet end de unge fra de mest udsatte familier. Derfor er det væsentligt, at både det sociale system, behandlersiden og uddannelsessystemet har øje for, at der er meget forskellige veje ind i social marginalisering blandt de unge. Der skal muligvis en særlig opmærksomhed til for at få øje på de sårbare unge med andre baggrunde end de velkendte:

"De unge fra de mere ressourcerstærke familier går formentlig under radaren et stykke tid. Måske forestiller forældrene i disse familier sig ikke, at deres børn kan blive ramt af psykiske problemer, og der har måske heller ikke været nogen særlige tegn på det tidligere i barndommen. Derfor kommer man i disse familier måske først i kontakt med det sociale system, når det er nødvendigt, at den unge får hjælp", påpeger Lars Benjaminsen.

**"Middelklasse-
familien er ikke
en garanti for
succes."**

Lars Benjaminsen

18 år – og helt alene?

Tidligere anbragte unge oplever ofte store vanskeligheder, når de fylder 18 år. De har ikke, som andre unge, en familie og et netværk at støtte sig til, og hvor andre unge får opbakning hjemmefra i flere år, så må tidligere anbragte ofte klare sig selv. Kun ca. hver tredje modtager efterværn, viser tal fra SFI's forløbsundersøgelse om anbragte børn.

De har odds imod sig – de unge, der har været anbragt uden for hjemmet. De er overrepræsenterede i statistikkerne, når det gælder misbrug, kriminalitet og hjemløshed. Og de klarer sig dårligere i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet: Næsten halvdelen af de 18-30-årige, der har været anbragt på et tidspunkt i løbet af barndommen, er hverken i gang med en uddannelse eller har et arbejde. De er, som det kaldes, 'NEET' – Not in Employment, Education or Training.

Og det er et billede, der tegner sig tidligt: SFI har i en forløbsundersøgelse fulgt alle anbragte børn, som er født i 1995 – se bagsiden af dette hæfte. Sidste gang de blev interviewet i 2014, var de 18 år, og allerede på dette tidspunkt var næsten halvdelen af dem ikke i gang med en uddannelse. Til sammenligning var det knap 15 procent af de ikke-anbragte 18-årige, der ikke på en eller anden måde var på skolebænken.

Og følger man de unges forløb gennem uddannelsessystemet, fortsætter der med at være markante forskelle mellem tidligere anbragte og ikke-anbragte unge (se figurer).

De tidligere anbragte er generelt længere tid om at komme igennem folkeskolen. De fleste går videre i forberedende uddannelser (som produktionsskoler), og meget få får en gymnasial uddannelse. Lidt flere end ikke-anbragte unge får en erhvervs-skoleuddannelse. Der er også stor forskel på, hvor mange der kommer ind på videregående uddannelser, og de er ældre, når de går i gang med uddannelsen, og når de afslutter uddannelsen – hvis de bliver færdige: En del ender med at droppe ud af uddan-

nelsessystemet, og de har efterfølgende svært ved at komme ind på arbejdsmarkedet.

"Det er ganske tydeligt i vores analyse, at det er i de unge år, der sker afgørende valg i forhold til at tage en uddannelse. Indtil 15-16-årsalderen går de fleste i grundskolen, men så er der nogle afgørende år fra 15-21-årsalderen, hvor dramatisk mange udsatte unge helt forlader uddannelsessystemet. Det er indlysende, at mange af de tidligere anbragte er særligt sårbare i disse år og har brug for ekstra støtte for at kunne fuldføre en uddannelse," siger Mette Lausten, seniorforsker på SFI, der har forsket i anbragte børn og unges vilkår i mange år.

Forsøger at klare sig selv

For nye udfordringer er krævende for alle unge – så som uddannelse, bolig, arbejde, venner og kæreste. Men hvor mange unge i al almindelighed kan få hjælp fra familie og netværk, så skal mange af de tidligere anbragte klare sig selv uden støtte – såvel praktisk som økonomisk – og de fleste flytter for sig selv meget tidligt.

Som Lærke fortæller i en af SFI's mange undersøgelser om tidligere anbragte. Hun flyttede hjemmefra fra sin plejefamilie som 17-årig og måtte klare sig selv økonomisk.

"Jeg fik alt for tidligt stiftet en alt for sørgelig gæld, fordi jeg ellers ikke vidste, hvordan jeg skulle få råd til min studentehue eller min nye computer. Alle de ting, som alle andre har fået hjælp til af deres forældre, det har jeg jo ikke fået. Så det har været det sværeste."

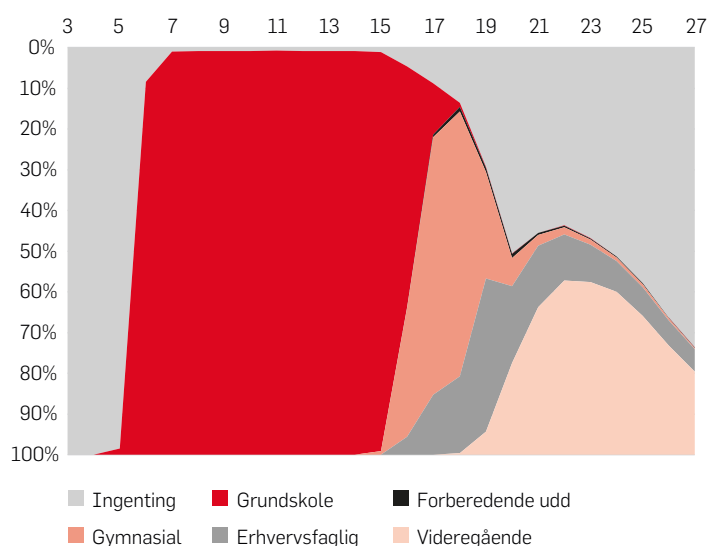
Efterværn en mangelvare

Der er altså et stort behov for støtte til disse unge. Og der er da også muligheder i diverse efterværnsindsatser samt en lovgivning, der sikrer, at alle unge, der har været anbragt, kan få et tilbud om efterværn, hvis kommunen vurderer, at det er af væsentlig betydning for den unges overgang til voksenlivet.

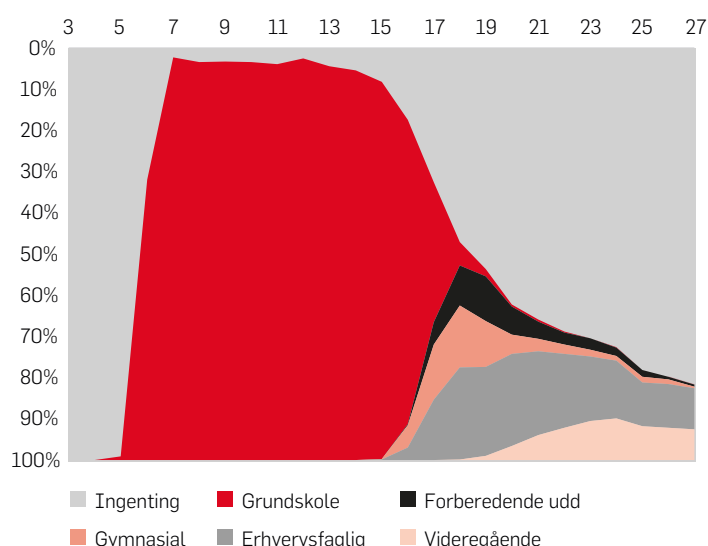
”Mange af de tidligere anbragte er særligt sårbare i disse år.”

Mette Lausten

IGANGVÆRENDE UDDANNELSE I 2013 FOR IKKE-ANBRAGTE, 3-27 ÅR. PROCENT.

IGANGVÆRENDE UDDANNELSE I 2013 FOR ANBRAGTE, 3-27 ÅR. PROCENT.

Men forskningen har i flere sammenhænge peget på, at en gruppe unge enten ikke fik tilbudt eller ikke takkede ja til efterværn. Og ifølge SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn, var det kun ca. hver tredje unge blandt tidligere anbragte, der som 18-årig selv oplyste at have modtaget efterværn – og for over halvdelen af disse var det som en forlængelse af døgnopholdet. Hver tiende af de unge fortalte desuden i undersøgelsen, at det slet ikke var afklaret, hvor de skulle bo, da de fyldte 18 år.

Der kan være mange forklaringer på, at så få modtager efterværn. Det kan både skyldes modvilje hos den unge selv, der er 'foranstaltningstræt' og ønsker at være sig selv efter mange år i tæt kontakt med kommunens fagfolk, pædagoger og socialrådgivere.

Det kan også skyldes, at lovgivningen, ifølge fagfolk ikke er klar i sin ordlyd, og at kommuner derfor ikke får planlagt eller tilbudt den unge efterværn. Derudover er der stor forskel i den kommunale tildeling af efterværn. Og det kan være, at den unge får en anden støtte end efterværn.

Foreløbige undersøgelser viser desuden, at det er næsten dobbelt så sandsynligt, at man modtager efterværn, hvis man har været i langvarig stabil familiepleje, og hvis man er etnisk dansker. Det kunne tyde på, at det er særlige typer udsatte unge, der får tilbudt efterværn, hvilket andre undersøgelser har også tidligere har peget på, siger seniorforsker Mette Lausten:

"Det er interessant, at det tilsyneladende er unge med bestemte baggrunde, der får efterværn, og en tese kunne være, at det er de mest ressourcestærke unge fra ressourcestærke anbringelsessteder, der er i stand til at kræve det nødvendige af en kommune."

Projekter med begrænset effekt

Der er stor erkendelse af, at lige netop de tidligere anbragte unge har brug for særlig opmærksomhed i overgangen til uddannelse og beskæftigelse. Og der har været udviklet og afprøvet flere forskellige indsatser, som skal støtte anbragte og tidligere anbragte i overgangen til voksenlivet. Fx gav Socialstyrelsen via satspuljen økonomisk støtte i 2008 til 39 projekter i handleplanen "Lige Muligheder for udsatte børn og unge". Formålet var at give udsatte og sårbare børn og unge samme mulighed for et godt og selvansvarligt liv som andre. Målgruppen var dermed ikke kun tidligere anbragte, men udsatte unge mere bredt i risiko for at blive marginaliserede.

SFI har evalueret disse projekter, og den overordnede konklusion er, at der var tale om socialt rummelige projekter, som deltagerne var glade for - men at der statistisk set kun findes få positive effekter på fx uddannelse og arbejde. Et enkelt projekt har endda haft negativ effekt - et ambulante tilbud til unge enlige mødre. Et andet projekt, "Netværk og Samtalegrupper for sårbare børn og unge", havde derimod positiv effekt på deltagernes adfærd og kriminalitet.

"Man bør derfor være opmærksom på, at der nok er brug for andre tiltag også, når det handler om at få disse unge i uddan-

nelse og Og at projekter som disse nok kræver længere tid for at få effekt," siger Mette Lausten.

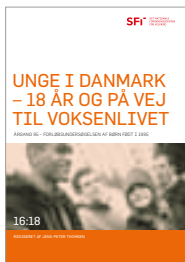
Tid er i det hele taget en væsentlig faktor. Som tidligere omtalt er udsatte unge oftere længere om at komme igennem deres uddannelsesforløb. Og der kan være perioder af deres liv, hvor de ikke er i stand til at passe deres studier. Derfor er det centralt at sikre, at der er de rette fleksible muligheder, understreger Mette Lausten.

"Måske skal vi gentænke, hvad der er formålet med efterværn. Lovgivningen har fokus på at understøtte den unges uddannelse og beskæftigelse. Men det kan være, at et øget fokus på uddannelse kombineret med sociale kompetencer og et fornuftigt sted at bo vil give ekstra bonus i forhold til at fastholde de unge i uddannelse og beskæftigelse."

SFI udgiver løbende undersøgelser om unges vilkår i Danmark – både om udsatte unge, som fx anbragte, og om den bredere gruppe af helt 'almindelige' unge. Artiklerne i dette blad bygger bl.a. på disse undersøgelser.

Årgang 95 – Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995

Årgang 95 følger ca. 6.000 børn født i 1995. Der er indsamlet oplysninger om børnene og deres familier, da de var 1/2, 3, 7, 11, 15 og 18 år gamle. Det giver en unik mulighed for at undersøge, hvad opvækstvilkårene betyder for de unges senere færd i livet. Den seneste rapport om Årgang 95 udkom i 2016.

Børn og unge i Danmark

Børn og unge i Danmark er en panelundersøgelse, som følger børnebefolkningen over tid. Den seneste rapport i undersøgelsen udkom i 2014, og den bygger på oplysninger om godt 7.600 børn og unge på 3, 7, 11, 15 og 19 år. Undersøgelsen giver indblik i, hvordan børn og unge i Danmark trives på forskellige livsområder.

Forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995

Denne undersøgelse følger alle anbragte børn, som er født i 1995. Da børnene fyldte 16 år i 2011, drejede det sig om godt 2.200 unge, der enten var anbragt udenfor hjemmet eller havde været det i løbet af deres barndom. Undersøgelsen giver viden om denne særlige gruppes vilkår bl.a. ved at sammenligne dem med deltagerne i børneforløbsundersøgelsen Årgang 95.

Anbragte børn og unges trivsel

Anbragte børn og unges trivsel er en panelundersøgelse, der følger børn og unge på 11, 13, 15 og 17 år, som er anbragt udenfor hjemmet. Ca. 1.400 børn og unge deltog i undersøgelsen i 2014. Undersøgelsen kortlægger, hvordan anbragte børn og unge trives med deres anbringelsessted, familie, skole, helbred, fritid og venskaber.

Familiebaggrund og social marginalisering

Denne undersøgelse afdækker bl.a., hvilken betydning forældrenes psykiske, sociale og økonomiske forhold har for unges risiko for at blive socialt marginaliserede. Undersøgelsen udkom i 2015 og bygger på registerdata om hele den voksne, danske befolkning.

Hjemløshed i Danmark

Hvert andet år kortlægger SFI omfanget af hjemløshed i Danmark. Den seneste kortlægning udkom i 2015, og den viser, at knap en tredjedel af de hjemløse er unge mellem 18 og 29 år. Generelt er der flest hjemløse i de store byer, og 4 ud af 5 hjemløse (uanset alder) har enten en psykisk sygdom, et misbrug eller begge dele.

Abonner på nyheder fra via www.sfi.dk/nyt/nyhedsbrev,
og følg os på Twitter, Facebook og LinkedIn